KOLNIERZ (*63*) *sb m*

kolnierz (*31*), **kołnierz** (*21*), **kolmierz** (*1*), **kołmierz** (*1*), **kołnirz** (*1*), **kornierz** (*1*), kolnierz *a*. kołnierz (*7*); kolnierz *RejRozpr*, *LudWieś*, *RejKup*, *GórnDworz*, *RejZwierc* (*17*); kołnierz *BielSat* (*3*), *BielSpr*, *MWilkHist*, *KochFr* (*3*), *PudłFr* (*3*), *BielRozm* (*3*), *KlonFlis*, *ZbylPrzyg*; kołnirz *KochSat*; kornierz *Calep*; kolnierz : kołnierz: kolmierz : kołmierz *RejWiz* (*2* : *4*:-:-), *RejZwierz* (*4* : *1*:-:-) *Mącz*(*4*:-: *1* : *1*).

o *jasne*; -e- (*7*), -é- (*5*); -e- *Mącz* (*6*), -é- *KochFr* (*3*); -e- : -é- *PudłFr* (*1* : *2*).

sg N kolniérz (*21*). ◊ *G* kolniérza (*6*). ◊ *A* kolniérz (*7*). ◊ *I* kolniérz(e)m (*10*). ◊ *L* kolniérzu (*5*). ◊ *pl N* kolniérze (*3*). ◊ *G* kolniérz(o)w (*2*). ◊ *A* kolniérze (*3*). ◊ *I* kolnierzmi (*3*). ◊ *L* kolniérzach (*1*) *MWilkHist*, kolniérz(o)ch (*1*) *RejZwierz*. ◊ *du G* (*cum nm*) kolniérzu (*1*) *ZapWar 1542 nr 2557*.

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI*(*XVIII*) – *XVIII w*.

1. *Wykończenie ubioru przy szyi*; *patagium Mącz*, *Cn*; *collarium BartBydg*; *collare*, *focale Cn* (*54*) : *BartBydg* 30; Iakom ya sdomu yego nyewssyala parel y dw (plysku) Colnyerzu plascza ostrodomskiego *ZapWar 1542 nr 2557*; Noſi kolnierz w kwiat rożany *LudWieś* A3v; *LibLeg* 11/157; *LibMal 1547*/128v; *RejKup* q8; Kołnierzá popráwuie á cżapki potrząſa/ Poglądáiąc w káżdy kąt wárgi ſobie kąſa. *RejWiz* 4v; Rádzą ſie práktykarze s kołnierzmi liſiemi/ Ale wierę nie o dzdzu iáko ſámi wiemy *RejWiz* 122, 56v, 122; A gnidy pod kołnierzem/ ſiedzą we trzy rzędy. *RejZwierz* 140; Lecż opák żołtym ſzyciem wyſzywano wzory. V ludzi ná kolnierzoch/ ná poſládku temu *RejZwierz* 140, 124, 140; A kiedi ſie wyſtrichnie w uſarſkim ubierze/ Po kołnirzu go poznaſz/ bo błan futra bierze. *KochSat* A4v; *GórnDworz* L7; Iákoż w Polſcże náſkáły [*!*] ty wielkie kołnierze/ Także v młodych Ludźi zginęły Hálerze. *BielSat* C4 [*idem BielRozm*], C4 [*2 r*.]; Azaſz nie náwieſza kolnierzow Liśich páchołkom ná ſzyi/ á w tyle báran dyſzy *RejZwierc* 66v, 31, 57v, 58 [*3 r*.], 69v, 70v (*14*); V Pań ná długich Sáianách V Pánow w wielkich Kołnierzách. W kruſzkách ſie nas [*diabłów*] też wżdy zmieśći Ieden abo zecżterdzieśći. *MWilkHist* E4v; *KochFr* 100 [*2 r*.]; *PudłFr* 53 [*2 r*.], 54; *BielRozm* 21 [*3 r*.]; *KlonFlis* H4; *ZbylPrzyg* A2.

kołnierz u czego (*3*): *RejWiz* 97; *Mącz* 283b; POradzmy ſię rády cziiéy/ Kołniérzli to v deliiéy Czy deliia v kołniérzá/ Ná grzbiećie cnego rycérzá. *KochFr* 100.

W porównaniu (*1*): Cżłowiek niedbáły iáko kolnierz długi/ Co dármo wiśi ná grzbiecie v ſługi. *RejZwierc* 221.

W charakterystycznych połączeniach: *kolnierz bobrowy*, *długi* (*4*), *dziwny*, *kuni*, *lisi* (*9*), *do pasa* (*2*), *rysi*, *soboli* (*2*), *ubogi*, *wielki* (*5*), *wilczy*; *kolnierz nosić*, *strząsać*; *kolnierza poprawić* (*poprawować*) (*2*), *potrząsać*; *skuść za kolnierz*; *w kolnierz stroić się*.

Zwroty: »krzyżyki pod kołnierzem pisać« [*gest naigrawania się*] (*1*): Aby go s tyłu pálcy nie vkázowáli/ Krzyżykow pod kołnierzem zá nim nie piſáli. *RejWiz* 98v.

»odpruć kołnierz« = *zdjąć ubiór nieżołnierski* (*1*): Cżás przychodźi obáczyć ſie pánowie Zołnierze/ Zbroie ná ſie przyſtoſowáć odprowſzy kołnierze. *BielSpr* b2.

»poprawić kolnierza« = *wzbogacic się* (*1*): Popráwi więc kto kołnierzá Niżli doydzie [*to co zabrano na pobór*] do żołnierzá *RejRozpr* D4v.

[*W kontekstach mówiących o pozycji społecznej* (*13*), *o przesadnej wytworności i hołdowaniu modzie* (*21*).]

Przen: *W połączeniu z przydawką jakościową oznacza człowieka o określonej pozycji społecznej* (*2*) : *RejZwierz* 101v; Przidźże do iákiego práwá/ do iákiego ſądu kędy chceſz áno ſpráwuie ſwoię rzecż vbogi liſi kolnierz/ á iáko ſobol przydzie/ pomkni ſie wierę liſie/ ſiędzye tu ſobol. *RejZwierc* 70v.

2. *Naszyjnik*; *bacatus*, *monile*, *murenula*, *segmen*, *viria*, *viriola Mącz* (*8*) : *ZapWar 1502 nr 1910*; *ZapMaz V S* 2/332v; *WyprKr* 37; Monile, Klenot który ná ſziey noſzą/ kolmierz perłowy/ łáńcuch. *Mącz* 231b; Segmen item, Klenot nieyáki rzezány z máłych ſztuczek złotá vcziniony/ kołmierz/ Halsbant/ też zową z niemieckiego. *Mącz* 377d, 22c, 237d, 499a.

W charakterystycznych połączeniach: *kolnierz okołoszejny*, *perłowy* (*5*).

3. *Obroża*; *collare Calep*, *Cn*; *armilla*, *millus Cn* (*1*) : Collare, Vinculi genus, quo canum colla astringuntur – Kornierz, obruz. *Calep* 214a.

Synonimy: **1**. *kaplerz*, *obojczyk*; **2**. *alzbant*, *łańcuch*, *naszyjnik*, *zapona*; **3**. *obroż*.

Cf KOLERZ

MM